

Коваль Г. П.

ORCID: 0000-0003-4104-4571

вчитель історії та географії, старший вчитель

Новосафронівська гімназія Новоодеської міської ради

Миколаївської області

с. Новосафронівка, Миколаївська область, Україна

МОМЕНТИ ДІЯЛЬНОСТІ КРИМСЬКОГО ГІРСЬКОГО КЛУБУ В 1893–1894 РОКАХ

Ключові слова: Крим, гірський клуб, екскурсії, вибори, зібрання, дослідження, керівництво, виставки, експонати.

«Життя прекрасне всім, а особливо тим, що можна подорожувати». Цим висловом всю свою історію користувалося сучасне людство, переселяючись, воюючи, відкриваючи та колонізуючи нові землі. Не були винятками і жителі Криму, де існував Кримський гірський клуб, який організовував екскурсії та вів дуже серйозну наукову діяльність.

У засіданні 18 (30) квітня 1893 року, під головуванням Н. Ф. Фан-дер-Фліта, було розглянуто, між іншим, такі питання. У загальних зборах членів клубу 2 травня провести вибори, замість тих, що вибували по черзі: товариша голови (А. Л. Бертъе-Делагарда), членів правління (П. А. Забаринського, Н. П. Мельникова), кандидатів у них (А. Л. Лебединцева) та скарбника (Н. І. Андрусова). Згідно з пропозицією товариша голови професора Р. А. Пренделя, було ухвалено обрати комісію для розробки питання про зміну статуту гірничого клубу; були обрані одногolosно до цієї комісії: професор Р. А. Прендель, А. Л. Бертъе-Делагард і професор Ф. М. Каменський. З питання про влаштування студентської ботанічної екскурсії до Криму, під головуванням професора Ф. М. Каменського та П. Ф. Баракова, що вирушала туди 22 квітня, було ухвалено просити голів севастопольського та ялтинського відділень клубу про надання ними екскурсантам будь-якого сприяння. З питання про влаштування учнівської екскурсії було постановлено стягувати з кожного екскурсанта по 2 рублі на день, враховуючи в тому числі плату за проїзд, пересування по горах, продовольство, ночівлю та інше, а також клопотати перед піклувальником одеського навчального округу про дозвіл надати учасникам учнівських екскурсій право зупинятися у приміщеннях кримських навчальних закладів. Потім було повідомлено висновок комісії з влаштування в Одесу наступної осені кримської виставки; комісія визнавала влаштування виставки вкрай бажаним та можливим; приміщенням для виставки намічено будинок Г. Г. Маразлі, на Софіївській

вулиці, музей товариства історії старожитностей чи приватні будинки у центрі міста; виставку було припущено провести з 1 листопада по 1 листопада. На витрати з влаштування, організації та змісту виставки асигновано 500 рублів, стільки ж передбачалося отримати доходу. Між іншим, на виставці передбачено влаштування татарської хати з усім приладдям та повною обстановкою татарського побуту, влаштування крамниці з місцевими виробами та ресторану з питтями та наїдками; також мало бути влаштовано панораму гірської частини Кримського півострова, потім М. П. Мельников пожертвував 300 рублів. Потім було обрано нових дійсних членів клубу. А. А. Лебединцев зробив повідомлення про характер вод Чорного моря, що омивають береги Кримського півострова. Автор зробив нарис історії дослідження Чорного моря, починаючи з часів Геродота, Страбона та інших, до останніх днів, вказав на всі гіпотези про освіту та властивості цього моря і докладно зупинився на роботах останніх глибоководних досліджень спеціальними експедиціями, які виявили присутність на відомих глибинах Чорного моря сірководню. Доктор Караманенко зауважив, що робота доповідача є неповною і що їм пропущено, між іншим, цікаву роботу професора Зелінського та доктора Брусиловського, яка пояснювала, власне, походження сірководню в морі. Думку цю підтримали й деякі інші члени клубу. Збори дякували пану Лебединцеву за його, принаймні, цікаву доповідь [1].

Кримський гірський клуб регулярно проводив надзвичайно цікаві виставки. 22 квітня у Ялті, у приміщенні міських громадських зборів, відкрилася виставка предметів, призначених для Всеросійської гігієнічної виставки у Санкт-Петербурзі та виставки кримського гірничого клубу в Одесі. Виставка, за словами «Кримського Вісника», була дуже цікава та витончено обставлена. Найбільший інтерес становили експонати, що належали до відділу Кримського гірського клубу. Тут перше місце за коштовністю займали стародавні географічні карти та книги, що стосувалися Криму. Вони належали інженеру Бертъе-Делагарду. Всіх карт, що відносилися за часом складання до XIV–XVIII століть включно, виставлено 34. Особливо впадала у вічі, між іншим, складена в Голландії, в 1699 році, графом Брюсом і генерал-майором Менгденом (видання Тессінга, для Петра I). Карта зображувала Малоросію та Крим, острів якого є там у абсолютно химерних обрисах. Карта ця становила велику рідкість. Далі, як рідкість, чудова прикордонна карта Російської та Турецької імперій та Польщі, складена Я. Ф. Шмітом у 1679 році, а також карта Беллера від 1772 року. Надзвичайно цікава перша російська карта південної Росії, складена в 154 інженером Рігельманом. Не можна було не зупинитися з подивом на двох картах, які були найдавнішими і тим не менш разючими за своєю правильністю. Перша з них, найменша, складена в 1318 генуезцем Петром Весконте. Це перша компасна карта (факсиміле) Чорного моря. Не менш правильно викреслено Чорне море і на іншій карті,

ймовірно також генуезького походження. Карта ця належала до 1351 року. Далі звертала на себе увагу, як історична пам'ятка, рукописна рекогносцирувальна карта гірської частини Криму, складена в 1777 знаменитим «генерал-поручиком» Олександром Васильовичем Суворовим. На виставці була ще цікава військова карта облоги Севастополя, складена поручиком генерального штабу (нині відставний генерал) Защуком.

Що стосується книг, виставлених Бертьє-Делагардом, то тут були дуже рідкісні екземпляри, як, наприклад, перша надрукована книга, що відносилася до Криму, «Трактат про Сарматію» Матфія Меховського, написана в 1518 році. Численні альбоми привертали велику увагу публіки, особливо великий альбом картин севастопольської війни, написаних аквареллю. Видання це було англійське. Загалом склад інших експонатів мав випадковий характер. Поруч із вітриною, де зберігалися невеликі колекції стародавніх монет Криму, зустрічалися зразки різних деревних порід та виробів з них, а також види деяких порід місцевого каменю, як будівельного матеріалу. На тій-таки гірці – банки, де, в спирті, зберігалися деякі кримські гади, і біля них дві три цікаві породи риб. Далі зразки магарацьких вин та фотографічні знімки з різних сортів виноградних плодів; полицею нижче – кілька пар рогів буйвола, дикого цапа, кам'яного барана – як нагадування про існування у Криму цікавих представників флори. Привертала увагу дві стародавні похоронні урни. Одна з них знайдена в Ай-Тодорі і відносилася до I століття до Різдва Христового. Інша, ймовірно, пізнішого походження, знайдена в Керчі; друга разюче зберіглася. Дуже цікава та художньо виконана рельєфна карта частини південного берега Криму, саме місцевості від Сімеїзу до Гурзуфа включно, – зроблена з пап'є-маше та з ліпного воску, по карті останньої зйомки висот гірської області Криму, зробленої генеральним штабом. Працювали над цією картою лікар В. М. Дмитрієв із сином та доктор Гребнер. Карта дуже цікава і спричиняла повну ілюзію [2].

Ялтинське відділення кримського гірського клубу на початку травня 1893 року уклало контракт із поселянами села Аян на оренду ділянки землі на знаменитому Чатир-Дазі для влаштування на ньому притулку для екскурсантів. Ділянка складалася з двох улоговин, в якому розташовані входи в печери Бінь-Багі-Хаба та Суук-Хаба. Крім влаштування притулку, відділення вирішило поставити знак на плато Чатир-Дага і найняти сторожа для охорони будівництва та майна клубу, для послуг екскурсантам та постачання їх провізією за плату за таксою [3].

Регулярно здійснювалися засідання клубу. Засідання кримського гірського клубу під головуванням П. Ф. Фан-дер-Фліта відбулося 22 березня (3 квітня) 1894 р. Прочитано було листа завідувача севастопольського відділення клубу В. Т. Дмитрієва, який пропонував деякі незначні зміни до передбачуваної весняної екскурсії до Криму. Збори взяли до відома зроблені Дмитрієвим вказівки. З приводу устрою метеорологічного бюро для вивчення метеорологічних умов Чорного та Азовського морів, для якої

мети обрана була комісія і Кримському гірському клубі, збори ухвалили просити товариство дослідників природи, від якого виходила ініціатива устрою бюро, взяти на себе подальше ведення справи, з метою здійснення його. Запропоновані до членів клубу 7 осіб були прийняті. Потім С. Г. Попруженко зробив повідомлення «Про вимір висоти гір» [4].

10 квітня 1894 року, на пароплаві Російського Товариства Пароплавання та Торгівлі «Великий Князь Костянтин» прибули з Одеси до Севастополя екскурсанти-члени Кримського гірничого клубу, серед 16 осіб, між ними шість дам. Екскурсанти того ж дня оглядали Севастополь та його околиці, 11 числа – Георгіївський монастир та Балаклаву, де й мали ночівлю. На 12 квітня призначено було сходження на мис Ая і спуск в Ласпі, 13 числа – перехід через Байдарські ворота до Форосу, Ай-Юри та Мшатке; 14-го числа – перехід від Мшаки до Ялти. Експурсією керував член правління одеського фотографічного товариства Є. В. Князев.

Одночасно із членами одеського відділення Кримського гірничого клубу прибула екскурсія членів одеського фотографічного товариства, що складалася із 10 осіб. Мета поїздки – ознайомлення з визначними пам'ятками Криму та залишками його старовини, а також зібрання фотографічних знімків для складання альбому Росії. Першого дня екскурсанти оглядали місто, музей, собори та Малахів курган, другого – відвідали Херсонес та Братський цвинтар, у третій, незважаючи на несприятливу погоду, їздили в екіпажах до Георгіївського монастиря і 13 числа ранковим поїздом вирушили до Бахчисараю, звідки по бахчисарайському шосе, звідки припускали попрямувати для огляду Ялти та її околиць. Експурсією керував, за словами «Кримського Вісника», той-таки Є. В. Князев [5].

Таким чином, ми бачимо, наскільки цікавою, багатоманітною була діяльність Кримського гірського клубу в 1893–1894 роках.

Література:

1. Одесский Вестник. – 1893. – № 102, среда, 21 апреля (3 мая).
2. Там само. – № 111, пятница, 30 апреля (12 мая).
3. Там само. – № 114, понедельник, 3 (15) мая.
4. Одесские Новости. – 1894. – № 2908, пятница, 25 марта (6 апреля).
5. Там само. – № 2930, суббота, 16 (28) апреля.